

TITLUL I. NOȚIUNI PRIVIND PROCESUL PENAL, DREPTUL PROCESUAL PENAL ȘI ȘTIINȚA DREPTULUI PROCESUAL PENAL

Capitolul I. Procesul penal

1. Considerații introductive. Comiterea unei infracțiuni obligă statul să îl identifice pe făptuitor, să stabilească împrejurările în care a fost săvârșită fapta sa, pentru a se dispune în final, dacă este cazul, aplicarea unei pedepse prevăzute de legea penală.

Celui care a comis infracțiunea i se poate aplica o pedeapsă doar de către o autoritate judiciară, potrivit unor norme special instituite, pe care cel desemnat să le aplice este obligat să le respecte. Aplicarea pedepselor și a altor măsuri prevăzute de legea penală este de *competența autorităților* pe care societatea le-a împuternicit în mod special și care desfășoară activități prin care se realizează tragerea la răspundere penală a infractorilor, conform unui *interes general*.

Dreptul de a pedepsi se exercită prin anumite organe sau funcții care au misiunea de a constata culpabilitatea infractorilor și de a pronunța pedeapsa, *organe ce aparțin puterii judecătorești*^[1].

Descoperirea infracțiunilor, identificarea și prinderea infractorilor, strângerea și administrarea probelor, tragerea la răspundere penală constituie o activitate complexă, desfășurată de organele specializate ale statului, denumită *proces penal*^[2].

Așadar, între infracțiunea constatată și pedeapsă se situează un proces intentat de societate (Ministerul Public), atunci când ordinea de drept a fost încălcată, împotriva autorului infracțiunii, cu scopul de a se aplica de către judecător pedeapsa prevăzută de lege^[3].

2. Definiții ale procesului penal. Procesului penal i s-au dat diferite definiții, majoritatea cuprinzând aceleași elemente de referință. Procesul penal este definit ca fiind *activitatea reglementată de lege, desfășurată de organele competente, cu participarea avocatului, a părților și a subiecților procesuali, în scopul constatării la*

[1] I. IONESCU-DOLJ, *Curs de procedură penală română*, Ed. Socec SA, București, 1940, p. 9.

[2] Pentru a-l deosebi de alte forme de proces, este folosit calificativul „penal”, sugerându-se astfel și finalitatea pe care o are procesul penal: sancționarea celor care au comis infracțiuni. Existența și a altor forme de proces este determinată de natura diferită a litigiilor care dau denumirea cadrului procesual în care acestea se rezolvă (proces civil, administrativ, disciplinar). Totodată, natura diferită a litigiilor determină trăsături specifice, particularități pentru fiecare fel de proces, care constau în structura sa, organele și persoanele implicate și soluționarea acestuia, soluțiile pronunțate, dar și principii proprii, reglementări specifice privind mijloacele de probă. Trăsăturile specifice conduc la autonomia fiecărei forme de proces.

[3] G. STEFANI, G. LEVASSEUR, B. BOULOC, *Procédure pénale*, 16e éd., Dalloz, Paris, 1996, p. 1.

timp și în mod complet a faptelor ce constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală^[1].

Într-o altă definiție, procesul penal este o *activitate reglementată de lege, desfășurată într-o cauză penală de către organele judiciare, cu participarea părților și a altor persoane, ca titulari de drepturi și obligații, având ca scop constatarea la timp și în mod complet a infracțiunilor și tragerea la răspundere penală a celor care le-au săvârșit, în așa fel încât prin aceasta să se asigure ordinea de drept, precum și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor*^[2].

În alte definiții, pe lângă mențiunile de bază, sunt incluse precizări și cu privire la specificul raporturilor juridice care iau naștere între participanții la soluționarea cauzelor penale^[3] ori se menționează faptul că procesul penal reprezintă o suită de acte diverse, efectuate de autorități publice^[4].

3. Elementele definitorii ale procesului penal. Indiferent de definiția dată, important este ca în cuprinsul acesteia să existe elementele definitorii și obligatorii care stabilesc trăsături specifice procesului penal, elemente pe care le prezentăm în continuare.

3.1. Procesul penal – activitate reglementată de lege. În primul rând, procesul penal este o activitate reglementată de lege. Termenul de „proces” provine din cuvântul de origine latină *processus* (a progresa, a avansa), care semnifică faptul că întreg procesul penal reprezintă un progres continuu. Deci, este o activitate permanentă, desfășurată pentru aplicarea în final a normei penale și constă în stabilirea exactă a situației de fapt, generată de comiterea infracțiunii. De altfel, și în limbajul curent termenul „proces” semnifică mișcare, evoluție, dezvoltare, în domeniul juridic având sensul de activitate progresivă și coordonată.

Procesul penal este o activitate susținută, generată de comiterea infracțiunii, activitate ce trebuie înțeleasă întotdeauna ca un progres în administrarea probelor,

[1] I. NEAGU, *Tratat de procedură penală*, Ed. Pro, București, 1997, p. 1; I. NEAGU, M. DAMASCHIN, *Tratat de procedură penală. Partea generală – în lumina noului Cod de procedură penală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 11-12.

[2] N. VOLONCIU, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, vol. I, Ed. Paideia, București, 1993, p. 13.

[3] M. BASARAB, *Drept procesual penal*, vol. I, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1973, p. 5.

[4] Judecata penală este constituită dintr-o serie de acte solemne prin care aceste persoane legitime autorizate, observând o certă ordine și formă determinată a legii, cercetează infracțiunea și pe autorii ei, cu scopul ca pedeapsa să se depărteze de la cei nevinovați și să se dea celor vinovați – I. TANOVICIANU, *Curs de procedură penală română*, Atelierele grafice Socec, București, 1913, p. 2. Procesul penal este definit, într-o altă opinie, ca o activitate reglementată de lege, desfășurată de organele judiciare, de părți și de celelalte persoane care participă într-o cauză penală, în vederea constatării la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni și a pedepsirii făptuitorilor potrivit vinovăției lor – G. ANTONIU, C. BULAI, *Dicționar de drept penal și de procedură penală*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 734.

efectuarea operațiunilor specifice organelor judiciare, realizarea drepturilor părților implicate, toate desfășurate în vederea finalizării și soluționării cauzei. Abordată în acest fel, noțiunea de proces devine sugestivă, toate activitățile fiind desfășurate pentru un scop bine definit, și anume finalizarea cercetărilor și soluționarea cauzei penale^[1].

Întrucât este reglementat de lege, activitățile desfășurate în tot cursul procesului penal au un suport legal, iar descoperirea infracțiunilor, urmărirea și judecarea infractorilor, urmate de punerea în executare a pedepselor, nu se pot realiza oricum și de către oricine, ci numai *în condițiile și în formele prevăzute de lege*.

Aceste mențiuni sunt necesare, întrucât în cursul procesului penal organele judiciare pot lua măsuri care aduc atingere drepturilor și libertății persoanei. Reglementarea strictă a condițiilor în care pot fi dispuse aceste măsuri conduce la eliminarea arbitrariului, implicit a abuzurilor care pot aduce atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei.

Dacă se constată încălcări ale dispozițiilor legale care ordonează desfășurarea procesului penal, vor fi aplicate *sanțiuni procesuale*, care au ca efect anularea actelor procesuale sau procedurale întocmite cu încălcarea legii^[2], iar subiecții procesuali care au dispus ori au întocmit aceste acte pot fi sancționați administrativ, civil sau penal.

Așadar, legalitatea trebuie să se regăsească în tot cursul procesului penal, principiilor *nullum crimen sine lege* și *nulla poena sine lege*, care presupun legalitatea incriminării și legalitatea pedepselor în dreptul penal, le corespunde, în materie procesuală penală, principiul *nulla iustitia sine lege*, adică nicio justiție în afara legii.

3.2. Participanții la procesul penal. Soluționarea cauzelor penale, care presupune desfășurarea activităților ce compun procesul penal, se efectuează *numai de către anumite autorități publice (organele judiciare)* cu împuterniciri speciale în combaterea infracționalității, cu participarea unor persoane implicate sau care au legătură cu săvârșirea infracțiunilor.

În desfășurarea procesului penal sunt implicate organele specializate, denumite *organe judiciare*; acestea sunt organe de stat care acționează prin prepușii lor în procesul penal, pentru realizarea activităților procesuale necesare soluționării cauzelor.

[1] După sesizare, organele judiciare administrează probele necesare soluționării cauzei, lămurind, odată cu efectuarea acestor activități, în mod progresiv, aspectele legate de stabilirea existenței faptei, a identității celui ce a săvârșit-o și a răspunderii sale penale. Procesul penal se înfățișează ca un complex de acte succesive, care, datorită desfășurării coordonate și progresive, dau imaginea unei activități organizate în care se urmăresc aflarea adevărului și pronunțarea unei soluții juste în legătură cu conflictul de fapt dedus spre rezolvare organelor competente. A se vedea I. NEAGU, *op. cit.*, p. 3.

[2] Art. 280 CPP reglementează efectele nulității. Potrivit alin. (1), încălcarea dispozițiilor legale care reglementează desfășurarea procesului penal atrage nulitatea actului în condițiile expres prevăzute de Codul de procedură penală.

Organele care efectuează activități judiciare în procesul penal sunt: organele de cercetare penală, procurorul, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară și instanțele judecătorești^[1].

Fiecare dintre aceste organe judiciare este implicat și desfășoară activități în procesul penal în conformitate cu legea procesuală penală, pentru a stabili dacă sesizarea privind comiterea unei infracțiuni se confirmă și dacă, după efectuarea unor activități premergătoare, se impun trimiterea în judecată a celui vinovat și pedepsirea sa.

Autoritățile publice special împuternicite prin lege să efectueze activități care compun procesul penal formează *autoritatea judecătorească*. Potrivit art. 126 din Constituție, activitatea judecătorească se realizează de instanțele judecătorești, care prin hotărârea pe care o pronunță stabilesc vinovăția celui care a comis infracțiunea și pedeapsa prevăzută de legea penală. Instanțele judecătorești parte a autorității judecătorești sunt Înalta Curte de Casație și Justiție, curțile de apel, tribunalele, judecătoriile și instanțele specializate.

În autoritatea judecătorească este inclus și Ministerul Public, care reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile celor implicați în activități judiciare. Ministerul Public își exercită atribuțiile prin procurori; aceștia alcătuiesc parchetele de pe lângă instanțele judecătorești, care conduc și supraveghează activitatea organelor de cercetare penală.

Participă la desfășurarea procesului penal, alături de organele judiciare, *avocatul, părțile, subiecții procesuali principali și alți subiecți procesuali*.

Părțile sunt persoane fizice sau juridice care au drepturi și obligații localizate în principalele raporturi judiciare, de ordin penal sau civil, care se nasc în activitatea procesuală penală^[2]. Ele intervin în fața autorităților judiciare pentru menținerea sau apărarea intereselor proprii, exercitându-și, în acest scop, drepturile acordate de lege, îndeplinindu-și, totodată, obligațiile pe care aceeași lege le prevede. Așadar, părțile sunt subiecți procesuali care exercită sau împotriva cărora se exercită o acțiune judiciară.

În desfășurarea procesului penal, toți participanții, inclusiv părțile, devin subiecți ai unor raporturi juridice cu caracter procesual penal, care au ca obiect stabilirea existenței sau inexistenței infracțiunii, în vederea tragerii la răspundere penală a infractorilor. Aceste raporturi presupun relații între persoane cu interese și poziții diferite, persoane ce devin subiecți ai raporturilor din cadrul procesului penal.

Potrivit legii procesuale, sunt *părți în procesul penal*^[3]: inculpatul, partea civilă și partea responsabilă civilmente. Participă la procesul penal și *alți subiecți procesuali*:

[1] Potrivit art. 30 CPP, organele de cercetare penală, procurorul, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară și instanțele judecătorești sunt denumite organe judiciare.

[2] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 5.

[3] Art. 32 CPP definește părțile în procesul penal. Cu toate că nu are calitatea de parte, legea procesuală penală neincluzându-l în această categorie, un rol important în faza urmăririi penale îl are suspectul, care este definit de lege ca persoana cu privire la care, din datele și probele existente în cauză, rezultă bănuiala rezonabilă că a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală (art. 77 CPP).

martorul, expertul, interpretul, agentul procedural, organele speciale de constatare, precum și orice alte persoane sau organe prevăzute de lege având anumite drepturi, obligații sau atribuții în procedurile judiciare penale. De asemenea, la proces participă *avocatul și reprezentanții*, care, în conformitate cu legea, au atribuții în exercitarea drepturilor procesuale sau realizarea obligațiilor ce revin părților. Aceste părți și persoane, subiecți procesuali titulari de drepturi și obligații procesuale, pot veni în proces din proprie inițiativă, deoarece sunt interesate de modul soluționării cauzei, sau sunt chemate în proces de organele judiciare, prezența lor fiind necesară pentru soluționarea cauzei.

De asemenea, ca participanți figurează *suspectul și persoana vătămată*, care formează categoria *subiecților procesuali principali*. Cu toate că sunt subiecți ai raporturilor de conflict care constituie obiectul raporturilor procesuale penale și au aceleași drepturi și obligații ca și părțile, nu au fost incluși de legiuitor în această categorie.

Nu în toate cauzele întâlnim toți subiecții procesuali arătați. În funcție de natura, complexitatea sau interesul acestora, unii dintre ei pot absentă^[1].

3.3. Caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal. Toate activitățile organelor judiciare în procesul penal sunt apreciate după caracterul echitabil și finalizarea lor într-un termen rezonabil. Acestea au obligația de a desfășura urmărirea penală și judecata cu respectarea garanțiilor procesuale, a drepturilor părților și ale celorlalți subiecți procesuali.

Caracterul echitabil este realizat în contextul constatării la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni. Realizarea acestui scop se impune cu necesitate, deoarece, numai în condițiile în care constatarea infracțiunii și administrarea probelor au loc cât mai aproape de momentul săvârșirii acesteia, informațiile obținute redau cât mai fidel realitatea. Menționarea acestui scop, care impune constatarea la timp și în mod complet a faptelor, duce la consacarea unuia dintre principiile fundamentale ale procesului penal, și anume *operativitatea*. Realizarea acestui principiu are efecte asupra calității probelor administrate și, implicit, asupra îndeplinirii scopului procesului penal, în condițiile în care, odată cu trecerea timpului, există pericolul dispariției unor probe sau al alterării lor.

Numai în condițiile realizării acestui prim scop, se va ajunge la deslușirea și la realizarea celui de-al doilea scop concret, acela ca *persoana care a săvârșit infracțiunea să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie pedepsită*.

4. Fazele procesului penal. Procesul penal, cum rezultă și din definiția sa, este constituit dintr-o multitudine de activități reglementate de lege care compun acest întreg, fiecare dintre ele cu o anumită funcțiune în realizarea scopului fixat de lege. Multitudinea de activități impune o ordonare și, pentru o mai bună desfășurare, o divizare a lor. Pentru acest motiv, legea procesuală penală impune desfășurarea

^[1] De exemplu, constituirea de parte civilă în procesul penal a persoanei vătămate nu este obligatorie. Dacă persoana vătămată dorește să obțină pretențiile civile separat de acțiunea penală, printr-o acțiune la instanța civilă, în cauza penală respectivă nu va exista parte civilă. Întotdeauna în cauzele penale inculpatul va fi prezent.

procesului penal în mai multe faze procesuale. Divizarea procesului penal pe faze distincte nu răspunde numai unor cerințe cu caracter de analiză, studiu sau didactic, ea se regăsește în activitățile concrete care compun procesul penal.

Necesități de aceeași natură fac ca fiecare fază procesuală să cuprindă subdiviziuni, și anume etape, stadii, momente procesuale. Întrucât aceste noțiuni nu sunt întâlnite în terminologia procesuală penală legală, în doctrină există diferite abordări privind justificarea, cât și definirea lor. În literatura de specialitate, referitor la reglementarea anterioară, s-a susținut că procesul penal, conceput ca un sistem, este divizat în următoarele faze procesuale: urmărirea penală, judecata și punerea în executare a hotărârilor judecătorești^[1].

Fazele procesului penal reprezintă diviziuni ale acestuia, în care se efectuează un complex de activități desfășurate succesiv, progresiv și coordonat între două momente importante ale aceleiași cauze^[2], pe bază de raporturi juridice caracteristice. În cadrul fazelor procesului penal își desfășoară activitatea anumite organe judiciare care îndeplinesc atribuțiile ce se înscriu în funcția lor procesuală și după epuizarea cărora pot fi luate *anumite soluții în cauza penală respectivă*^[3].

Așadar, cu toate că nu sunt definite în lege, din reglementarea procesului penal reies suficiente elemente de distincție, pentru a face diferența între faze procesuale și, în cadrul acestora, între subdiviziuni.

Delimitarea dintre faze este marcată de acte care semnifică schimbări majore în desfășurarea procesului penal în ceea ce privește condițiile în care se desfășoară, sfera participanților, actele care pot fi dispuse etc. De exemplu, trimiterea în judecată determină schimbări în conținutul procesului penal, constatate în faza judecătii (judecata are loc în condiții de publicitate și este condusă de completul de judecată compus din judecători, deosebit de urmărirea penală, care nu este publică, iar rolul principal îl are procurorul).

Potrivit normelor cuprinse în cod, având în vedere caracterul activităților desfășurate în cursul urmăririi penale, cât și schimbările intervenite în faza judecătii, trimiterea în judecată este un moment major, care semnifică epuizarea fazei urmăririi penale și constituie, totodată, soluția dispusă de procuror în cauză^[4].

În conținutul său, actualul Cod de procedură penală adoptat prin Legea nr. 135/2010^[5] nu cuprinde schimbări majore care să susțină existența unei alte divizări a procesului penal. Dimpotrivă, structura acestuia coincide cu structura codului anterior, fără a fi sesizate modificări de natura celor care ar determina o altă alcătuire, un alt ansamblu al fazelor și etapelor procesuale care compun procesul penal.

[1] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 26; N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 23.

[2] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 21.

[3] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 6.

[4] Potrivit art. 327 CPP, la terminarea urmăririi penale, procurorul poate dispune următoarele soluții: trimiterea în judecată, clasarea sau renunțarea la urmărirea penală.

[5] Publicat în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010, în vigoare de la 1 februarie 2014.

Prima fază, urmărirea penală, debutează cu un moment important, și anume începerea urmăririi penale. În cursul acestei faze se strâng probele necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea celor care au săvârșit-o și la stabilirea răspunderii acestora, pentru a se constata, în final, dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată^[1]. Având ca obiect rezolvarea conflictului de drept penal, procesul penal cuprinde urmărirea penală ca primă fază, necesară lămuririi aspectelor referitoare la existența infracțiunii, identitatea infractorului. Această fază, proprie numai procesului penal, în care își desfășoară activitatea organele de urmărire penală, face posibilă ulterior intervenția instanțelor judecătorești.

Având în vedere modul reglementării în structura instituțiilor din codul în vigoare, un aspect de noutate este *camera preliminară*, obiectul acestei proceduri fiind verificarea competenței și legalității sesizării instanței, precum și a legalității administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală (reglementarea este cuprinsă într-un titlu distinct, Titlul II din Partea specială, după Titlul I, „Urmărirea penală”, și înaintea Titlului III, „Judecata”). În doctrină s-a exprimat opinia că nu poate constitui o fază distinctă, este doar *un stadiu preliminar al judecății în primă instanță*, în susținere invocându-se și un argument de text: potrivit art. 342 CPP, obiectul procedurii camerei preliminare îl constituie verificarea, *după trimiterea în judecată*, a competenței și legalității sesizării^[2].

Din studiul normelor care alcătuiesc reglementarea procedurii camerei preliminare se constată faptul că, la finalizarea acesteia, judecătorul de cameră preliminară nu dispune un act (o soluție) care să marcheze modificări calitative în conținutul procesului penal, cum se întâmplă după terminarea urmăririi penale, prima fază a procesului penal (procurorul rezolvă cauza, dispune trimiterea în judecată prin rechizitoriu sau clasează cauza). Acest aspect, cumulat cu faptul că trimiterea în judecată o dispune procurorul, și nu un alt organ judiciar în urma finalizării procedurii camerei preliminare, nu susține calitatea acesteia de fază procesuală distinctă^[3].

De altfel, constatăm că, potrivit codului anterior, multe dintre obiectivele camerei preliminare constituiau activități desfășurate de instanță și erau incluse în cadrul judecății, fără a fi plasate într-o fază distinctă (în acest sens erau dispozițiile art. 300 privind verificarea sesizării și art. 278¹ referitor la plângerea în fața judecătorului împotriva rezoluțiilor sau ordonanțelor procurorului de netrimitere în judecată).

În urma intervențiilor Curții Constituționale prin admiterea unor excepții de neconstituționalitate privind dispozițiile care reglementează camera preliminară,

[1] Aceste activități constituie obiectul urmăririi penale (art. 285 CPP).

[2] În Codul de procedură penală din 1936, o instituție similară, camera de acuzare, era reglementată în cadrul *instrucției, fără a constitui o fază procesuală distinctă*.

[3] În unele reglementări, caracterul particular al acestei proceduri constă în faptul că trimiterea în judecată nu se dispune de către procuror, ea este concretizată printr-o activitate anterioară judecății, într-o ședință pregătitoare, care se constituie într-o *fază procesuală distinctă*, situată între urmărirea penală și judecată. În aceste sens, N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 23.

cadrul procesual al acestei proceduri se apropie tot mai mult de cel anterior, în care se decidea în cursul judecății cu privire la aceleași obiective.

Cea de-*a doua fază* a procesului penal este *judecata*, în care, în condiții de publicitate, oralitate și contradictorialitate, se soluționează cauza și se pronunță hotărârea judecătorească ce devine definitivă și executorie, în condițiile legii^[1]. Hotărârea instanței poate fi de condamnare, dacă se constată existența răspunderii penale și a vinovăției infractorului, însă poate fi și de achitare, dacă răspunderea penală a infractorului nu poate fi angajată. De asemenea, în contextul reglementării actuale, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege, instanța poate decide renunțarea la aplicarea pedepsei, amânarea aplicării pedepsei sau încetarea procesului penal.

Ultima fază este *punerea în executare a hotărârilor judecătorești penale*, care constă în concretizarea dispozițiilor hotărârii.

Regulile de procedură penală nu se aplică numai pe parcursul fazelor procesului penal. Necesități practice l-au determinat pe legiuitor să permită aplicarea normelor procedurale înainte de declanșarea procesului penal^[2] sau ulterior, după punerea în executare a hotărârilor judecătorești definitive. Cu această justificare, în cod se precizează faptul că „Normele de procedură penală reglementează desfășurarea procesului penal și a altor proceduri judiciare în legătură cu o cauză penală” (s.n.) [art. 1 alin. (1)]. Aceste aspecte nu conduc însă la concluzia că procesul penal, în forma reglementată în prezent, poate fi extins în afara cadrului celor trei faze indicate anterior.

5. Cauză penală și proces penal. Varietatea situațiilor care impun intervenția autorităților judecătorești face ca conflictul de drept ce trebuie soluționat să poarte denumiri diferite: cauză penală, proces penal^[3]. În acest context, *cauza penală* o constituie conflictul de drept penal generat de săvârșirea infracțiunii, iar *procesul penal* reprezintă activitatea judiciară declanșată și desfășurată pentru rezolvarea acestui conflict. Conflictul de drept se materializează într-un raport de drept penal între stat și infractor, devenind o cauză penală, iar procesul penal este mijlocul prin care se rezolvă de către autoritățile judiciare acest conflict, prin urmărire, judecare și punerea în executare a pedepselor și măsurilor luate prin hotărâri.

Procesul penal, în forma sa tipică, include toate fazele. Reglementarea anterioară cuprindea însă și o formă atipică, în cazul proceselor la care lipsea faza urmăririi penale, sesizarea fiind adresată direct instanței de judecată. Astfel, potrivit art. 279 alin. (2) lit. a) CPP 1968, plângerea prealabilă se putea adresa direct instanței de judecată în

[1] Rămânerea definitivă a hotărârilor penale este reglementată de art. 551-552 CPP.

[2] Anterior declanșării procesului penal, pot fi efectuate verificări prealabile ori de câte ori este necesară o autorizare prealabilă sau îndeplinirea unei alte condiții prealabile pentru a se dispune efectuarea în continuare a urmăririi penale față de o anumită persoană, potrivit art. 294¹ CPP.

[3] GR. THEODORU, *Tratat de Drept procesual penal*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 6.

cazul infracțiunilor expres prevăzute în acest articol, dacă făptuitorul era cunoscut. Lipsa fazei urmăririi penale era permisă însă numai în cazurile strict prevăzute de lege^[1].

În prezent, o formă a procesului penal în care una dintre etape lipsește este cea în care intervine un acord de recunoaștere a vinovăției încheiat între inculpat și procuror, situație în care nu regăsim etapa camerei preliminare, procurorul sesizând direct instanța căreia i-ar reveni competența să judece cauza în fond [art. 483 alin. (1) CPP].

6. Sisteme de proces penal. În evoluția istorică, sunt cunoscute *trei tipuri* de sisteme de proces penal, diferite prin structura lor, prin derulare și prin regulile de bază aplicabile. Acestea sunt: procesul acuzatorial, cel inchizitorial și cel mixt^[2].

6.1. Sistemul acuzatorial. Primul tip de proces, acuzatorial, care este și cel mai vechi, impunea existența unui acuzator care să formuleze acuzații la adresa celui vinovat. Inițial, acuzația putea fi formulată de victima infracțiunii, pentru ca ulterior, mai ales pentru faptele mai grave (*delicta publica*), acuzația să poată fi formulată și de alte persoane (acuzatori populari). Fără acuzația formulată de acuzator, procesul penal nu avea loc, deoarece nu era posibilă sesizarea din oficiu. Inițial, cei care formau tribunalul erau cetățeni ai colectivității, ulterior, după mulți ani, judecata fiind realizată de judecători de profesie. Judecata în sistemul acuzatorial se caracterizează prin dezbateră publică, oralitate, contradictorialitate, acuzatorul fiind obligat să dovedească acuzația sa, iar acuzatul nevinovăția. Judecătorul avea un rol limitat, fără posibilitatea să intervină sau să acționeze pentru cunoașterea și a altor situații, împrejurări decât cele indicate de părți, intervenind în proces numai pentru a asigura respectarea regulilor judecătorești^[3].

Sistemul a fost criticat pe motiv că oferă prea multe garanții acuzatului și prea puține acuzării și nu creează suficiente garanții pentru protecția socială, multe infracțiuni nefiind aduse în fața instanțelor din cauza absenței unei acuzații.

6.2. Sistemul inchizitorial apare odată cu formarea statului ca organism autoritar, conjunctură în care sunt din ce în ce mai mult prezente interesele puterii de stat față de cele personale, individuale. În acest context, se aprecia că infracțiunile aduc atingere și statului, nu numai individului, motiv pentru care statul și-a asumat sarcina de a organiza cadrul procesual în care cel vinovat este pedepsit. Sesizarea se putea face atât de către victimă, cât și din oficiu, de către reprezentanții statului. Așadar, suportul declanșării procedurilor necesare angajării răspunderii penale a infractorului îl constituie interesul social^[4] (general), ceea ce justifică intervenția statului de a organiza represiunea penală, aplicarea în final a pedepsei fiind percepută ca reacția publică la infracțiunile săvârșite de diferite persoane.

Sesizarea organelor de judecată revine unei persoane împuternicite în acest sens, cu statut de magistrat. De altfel, denumirea procesului (inchizitorial) este dată de procedura de investigare (*per inquisitionem*) pe care o utilizau aceste persoane. Ulterior, atribuțiile sunt îndeplinite de Ministerul Public. Instanțele erau alcătuite din judecători

[1] Dispozițiile art. 279 alin. (2) CPP 1968 au fost modificate prin Legea nr. 356/2006.

[2] GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 9.

[3] J.C. SOYER, *Droit pénal et procédure pénale*, L.G.D.J., Paris, 1994, p. 255.

[4] *Idem*, p. 254.

de profesie, numiți de Guvern, care aveau posibilitatea să intervină în desfășurarea acestuia, indiferent de poziția părților implicate. Deosebit de sistemul acuzatorial, judecata se desfășura în secret, în scris și necontradictoriu (acuzatului nu îi era permis să discute contradictoriu temeinicia dovezilor aduse împotriva sa, le putea contesta numai în scris), iar sistemul de probe permis era format din probe a căror valoare era prestabilită prin lege.

Istoric, acest sistem provine din dreptul canonic, aplicabil în cadrul tribunalelor ecleziastice, pentru ca ulterior să fie adoptat de jurisdicțiile regale, devenind, în timp, sistemul de drept comun în mai multe țări.

6.3. Procesul penal mixt constituie o combinație între cele două sisteme expuse anterior (acuzatorial și inchizitorial), creat prin preluarea unor trăsături de la procesul inchizitorial, constând în faza preliminară judecătii, și altele specifice judecătii proprii sistemului acuzatorial. Deosebit de sistemul inchizitorial însă, în faza preliminară judecătii își desfășoară activitatea organele specializate (procurori constituiți în parchete, care formează Ministerul Public) ce efectuează investigații, hotărând în final dacă este cazul să fie sesizată instanța de judecată. Se constată o separație a funcțiilor procesuale (de cercetare, urmărire, judecată). Ședințele de judecată sunt publice, desfășurându-se în condiții de oralitate și contradictorialitate, iar instanțele sunt compuse din judecători, în unele cazuri și din alte persoane fără pregătire juridică (jurați), ce hotărăsc, în urma evaluării libere a probelor, conform convingerii lor intime.

Acest sistem de soluționare a cauzelor penale a fost prezent inițial în Franța, printr-o legislație cu caracter intermediar, iar ulterior, prin Codul de instrucție criminală din aceeași țară (1808)^[1], a cunoscut consacarea definitivă, modelul fiind apoi preluat de majoritatea țărilor europene, inclusiv de legislația procesuală penală română (Codicele de procedură penală din 1864 și din 1936).

Codul de procedură penală din 1968^[2], în redactarea inițială, a păstrat aceeași structură, însă după 1989 modificările și completările intervenite au schimbat unele aspecte referitoare mai ales la amploarea și competențele proprii primei faze a procesului penal, urmărirea penală.

7. Organele judiciare competente să desfășoare activități procesuale în fazele procesului penal. Acestea sunt organe specializate ale statului care îndeplinesc activități judiciare.

În faza urmăririi, potrivit competențelor date de lege, îndeplinesc activitățile necesare desfășurării procesului penal organele de cercetare penală și procurorul. *Organele de cercetare penală* efectuează cercetarea penală, iar *procurorul* coordonează și supraveghează întreaga activitate în această fază procesuală și are competența exclusivă de a dispune soluția la terminarea urmăririi penale. De asemenea, în faza de urmărire penală, *judecătorul de drepturi și libertăți* exercită funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor.

[1] Pentru detalii, a se vedea J.C. SOYER, *op. cit.*, p. 254-255.

[2] Adoptat prin Legea nr. 29/1968, republicat în M. Of. nr. 78 din 30 aprilie 1997 și abrogat la 1 februarie 2014.

În procedura camerei preliminare, *judcătorul de cameră preliminară* verifică legalitatea sesizării, competența, precum și legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală.

În cea de-a doua fază, judecata, sunt prezente *instanțele judecătorești și procurorul*. Judecata, ca fază distinctă a procesului penal, începe în momentul sesizării în modalitatea prevăzută de lege și se încheie prin pronunțarea celui mai important act în desfășurarea procesului penal, hotărârea judecătorească definitivă.

La ultima fază a procesului penal, punerea în executare a hotărârilor judecătorești, concură *instanța de judecată, procurorul, anumite organe din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor, precum și alte organe prevăzute de lege*^[1].

^[1] Depinde în mare măsură de sancțiunea aplicată care organe sunt implicate în punerea în executare a hotărârilor judecătorești. Astfel, dacă s-a hotărât de instanță și luarea măsurilor de siguranță sau aplicarea pedepselor complementare, sunt implicate și organele competente să pună în executare aceste dispoziții (art. 562-565 CPP reglementează punerea în executare a pedepselor complementare, iar art. 566-574 CPP punerea în executare a măsurilor de siguranță). Pentru detalii, a se vedea și Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal (M. Of. nr. 514 din 14 august 2013) și Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal (M. Of. nr. 513 din 14 august 2013).